

La veu: eina d'identitat i de relació

Josep M. Vila

Es presenta la veu humana com una de les eines de l'ésser humà per tal de crear la seva identitat i per establir relacions entre les persones. Així mateix, s'exposen bases funcionals de la veu i les relacions entre audició i veu. A continuació es dibuixa el paper que el fet vocal té en l'evolució de l'individu: la relació entre la veu, el cos i la persona. Finalment es presenta la veu i la parla com a configuradors d'identitats col·lectives.

La veu humana és objecte d'estudi habitual de les ciències mèdiques i biològiques en relació amb la seva producció, la seva recepció i les seves alteracions. Ha estat entesa i estudiada també com a vehicle i suport de la comunicació oral i, de manera molt especial, ha estat objecte d'estudi i de culte per les disciplines artístiques musicals. Intentarem abordar en aquest treball el paper de la veu en la construcció de la identitat personal i en l'establiment de relacions i lligams entre éssers humans.

Més enllà de la física i l'anatomia

La veu és des d'un punt de vista acústic i fisiològic so complex produït per un conjunt d'accions musculars en les quals participa la totalitat del cos, especialment la respiració, com a impulsor; la laringe, com a vibrador, i la faringe i la boca, com a ressonadors. Quan diem que és un so complex estem referint-nos al fet que, en una producció vocal, estem emetent, i també sentint, simultàniament molts sons alhora. Les cordes vocals generen un so que, en passar per les cavitats de ressonància, es va diversificant en diferents freqüències, algunes d'elles són amplificades i d'altres són afeblides. Per això, dues persones fent la mateixa nota musical i dient la mateixa vocal tenen veus diferents. La diferència de veu és un element distintiu entre els individus. La veu assenyalava la nostra presència, ens sentim diferents i ens reconeixem en la diferència. La veu ens dona identitat.

El món és ple de so. El silenci absolut és fora dels límits habituals de la vida. Els cossos produeixen so i el cos humà també. Però pocs sons ens fascinen tant com el de la veu humana. Els instruments musicals lluiten per produir sons agradables a l'oïda, per desvetllar emocions i transmetre missatges als oients, però probablement la veu humana és el so que més plaer ens genera.

La veu és l'expressió i la percepció de l'ésser. És un producte fabricat pel cos, no és un fantasma o un esperit, és real. Necessitem del cos per sonar, per fonar. L'aire que ve dels pulmons fa vibrar la mucosa dels replecs vocals i genera un so que, en traspasar les diferents caixes de ressonància, s'enriqueix i s'amplifica. Sabem que, en l'evolució de la nostra espècie, aquesta coordinació de tres sistemes diferents és una adquisició molt recent. Aquests tres sistemes tenen funcions lligades a la supervivència, però han estat adaptades per a l'ús comunicatiu. Aquesta readaptació funcional fa que l'equilibri entre els sistemes sigui inestable i la funció vocal pugui ser considerada com a fràgil.

Aquest simple esquema de tres nivells no està, però, aïllat de la resta del cos. Des de la posició i moviment dels peus, la rigidesa dels genolls, la posició i bloqueig de la pelvis, la tonicitat dels abdominals i dorsals, la posició i flexibilitat de les espatlles fins als angles i flexions de la base del crani i de la mandíbula participen de manera molt directa del resultat de l'acte vocal. Una veu es modifica, modificant les postures i els gestos del cos que la produeix. El cos fa la veu.

Hi ha una continuïtat entre la persona, el cos i la seva veu. El cos és l'eina amb què l'individu es relaciona amb el món, és el mitjancer, i en el diàleg entre persona i entorn es va conformant, prenent forma. El cos que tenim l'hem anat construint en la nostra relació. Sobre una base determinada pels gens, el cos es construeix amb aquesta feina de demiürg, de filtre i d'amplificador en dues direccions. El cos, el gest, són fruit d'una història de relacions. Tenim el cos que som i que expressem ser. La veu, producte sonor del nostre cos en moviment, expressa qui som.

Tenim la veu que volem? Tenim la veu que construïm i la veu que sentim. Expressió i percepció estan relacionades. La veu no es pot deslligar del fenomen captor. L'audició no és un fenomen lineal, no sentim tot el que sona, no tot ho sentim igual. El nostre sistema auditiu selecciona i potencia la percepció de certes bandes de freqüències i en nega unes altres. És difícil deixar de sentir-ho tot, però és molt fàcil deixar de sentir certs aspectes del món sonor. La nostra oïda té mecanismes que permeten, però, seleccionar allò que volem sentir i escoltar. Paral·lelament, produïm una veu que prima allò que sentim. Hi ha un feedback permanent que especialitza l'emissió d'algunes freqüències. De totes les veus que podem fer, només en fem algunes, aquelles que amplifiquen les bandes que millor sentim i que expressem, potser sense voler, allò que som.

Expressem i som compresos. El nostre entorn sap llegir el llenguatge del cos i de la veu. La vida en relació passa per la comunicació. L'establiment de les relacions és l'establiment de les normes de traspàs d'informacions. Les eines per comunicar-se i les regles que regeixen el seu ús cal que siguin apreses. S'aprenen, però molt abans de la parla. Ens fem usuaris de la relació molt abans de posar-hi lletra, però ho fem amb els tons, amb el ritme, amb la música, amb el cos. La comunicació no verbal entre el nadó i qui en té cura és l'escola per a la comunicació. Normes i llenguatges d'aquesta comunicació no verbal no s'obliden ja mai més. Des de molt petits llegim els missatges del cos i de la veu.

La veu en l'evolució

Molt aviat podem notar la influència de la veu com a conformador de la identitat i de les relacions. En la vida intrauterina, a les deu setmanes, el fetus sent la veu de la mare. A través del líquid amniòtic, el fetus rep algunes informacions per via auditiva. No percep la totalitat de les freqüències, ja que el cos de la mare actua de filtre i frena la transmissió d'algunes bandes. La posició de la mare, la seva tensió muscular i potser, fins i tot, el tipus de roba que porti habitualment durant l'embaràs, podran fer que el fetus rebi uns sons o d'altres de manera majoritària i passin a la incipient memòria d'aquest nou ésser. La veu sentida en l'interior del ventre matern pot ser, doncs, un dels primers configuradors del cervell, del pensament i de les emocions.

És la primera veu, el primer crit, el primer plor que és interpretat com a senyal de vida. La veu és el símbol de la vida mateixa, és una de les emanacions més importants del nostre cos. El crit és la veu que guarda el símbol de la vida, és l'excitació de la matèria viva en el dolor i en el plaer. És inici i també final. Naixem amb un plor i morim amb una ranera.

La veu té una paper molt actiu en la petita infància. En les cançons de bressol, les mares aporten models de veu, esquemem de melodies i de ritmes, i més tard el lèxic i la gramàtica. La cançó de bressol i els jocs de falda, en la seva simplicitat, disposen bona part de les experiències lingüístiques i culturals que usarem al llarg de la vida.

Es canta a l'infant per adormir-lo, per ajudar-lo a agafar el son. La veu de la mare o el pare vencen la nit, que genera pors ancestrals, la por a no despertar, a perdre allò que es té en la vigília. La veu fa adormir també els adults, davant un aparell de televisió o escoltant la ràdio al llit. Fins i tot, com ens deia Unamuno a Niebla, els homes resem i cantem als déus per mantenir-los adormits, que no despertin, ja que, si ho fessin, deixarien de somniarnos i la nostra existència acabaria: som un somni dels déus.

Serán les primeres vocalitzacions un dels jocs d'autoestimulació que faran sentir-me, ser. Curiós joc de paraules: sentir és oir i sentir-se és prendre consciència de l'ésser... Cal, però, la participació de l'altre que dóna sentit a les primeres veus del nadó, que li dóna entitat de persona. És la veu de l'altre que, com la mirada en el mirall, em fa descobrir i em dóna consciència d'ésser. L'experiència de la pròpia veu és anterior a la descoberta de la fesomia i és molt més repetida. La pròpia identificació per la veu és anterior al reconeixement de la pròpia cara. Cal, de la mateixa manera que en el mirall, que algú li doni significat, li doni sentit. L'altre, en respondre amb la veu i les accions al crit del nadó i també al balboteig juganer, dóna sentit a la veu i persona a qui la produeix. Ens fem per l'assignació de significat que els altres fan a la nostra veu.

El balboteig permet simbolitzar la mare. La mare es fa present en la fantasia del nen en la seva pròpia escolta. La veu esdevé símbol, substituït de la mare. Amb el plor, amb el crit, amb el balboteig, el nen aprèn a controlar l'emissió, a limitar-se en el temps. L'oïda és el rellotge del món. El nen aprèn també a comprendre la influència de la seva veu en l'altre, a repetir els sons que percep i que actuen de manera immediata en l'entorn. El so vocal va esdevenint eina de comunicació i influència.

La veu de la mare anticipa l'aliment i a la fi es fa símbol de la l'alimentació i la cura, és la veu nutritiva. Però la veu també pot ser símbol negatiu, experiències d'abandonament, d'invasió corporal, es podran associar a certs aspectes del timbre de veu de la mare i crear la imatge de la veu que ataca, o les seves no-respostes poden representar viure l'angoixa del silenci.

Més endavant, la veu acompanyarà l'acció. Servirà de suport al moviment i s'anirà convertint en llenguatge, s'articularà i es farà complex fins a ser eina del pensament i de la comunicació. Però en l'evolució hi torna a haver un moment en què la veu, sense la complexitat de la paraula, esdevé una eina per a la identitat i la relació. A partir de canvis hormonals i anatòmics, però amb una gran significació psicològica, la veu es presenta a partir de l'adolescència com un senyal d'identitat sexual. El noi es referma en la seva imatge masculina quan sent que la seva veu canvia de to. La veu del jove fa un descens de fins a una octava musical i, si això no es produeix, caldrà que lluiti i investigui en la seva identitat. Algunes lesions congènites de la laringe generen dificultats en la muda vocal que fan patir els joves que les porten. En el mateix sentit, les persones transsexuals viuen la seva veu com un element crucial en la construcció de la seva imatge sexual. Sentir-se home o dona és en els dos sentits del terme sentir, el mateix.

La veu del pensament

La consciència d'ésser, d'existir, la tenim per l'experiència del pensament. El pensament utilitza, de manera prioritària, eines lingüístiques i podem afirmar

que, en gran part, pensem amb paraules. És la paraula pensada, la representació mental del símbol lingüístic, la que ens fa persones. Som en el pensament i el pensament té veu. És la veu de la consciència, la veu interior. Com la veu sonora, la veu de la consciència flueix i s'esmuny, és evanescent i efímera, no la podem retenir. La veu interior no la podem enregistrar i escoltar repetidament. Com és la veu interior, quin to i quin timbre té? Ens sembla similar a la nostra, però alguna cosa la fa distinta, ideal.

La veu de l'interior no és la nostra, és la veu dels altres, la seva essència sonora, és la veu de l'Altre, d'un ideal que no podem abastar. L'ideal de l'altre ha pres forma sonora en el nostre interior. Hem construït una imatge vocal prenent els elements tímbrics, de les freqüències, dels retalls de veu dels que ens han donat forma i sentit.

Podem tenir en la nostra veu corporal el so de la veu interior? No ho sé, però potser el mite d'Eco i Narcís em fa pensar que perseguir la veu que llunyanament sento en el meu interior és una empresa inútil. Eco, castigada, per parlar massa, a només repetir allò que els altres diuen. Narcís, enamorat de la seva imatge i sentint només la veu mimètica d'Eco. Final tràgic. "Adéu, jove estimat inútilment". Perseguir la pròpia veu és la bogeria, és la incomunicació. Cal sortir fora de si, jugar el risc d'establir relacions per la veu amb l'altre. Perseguir una veu del nostre interior és seguir la veu de la sirena que arrossega el navegant cap a les aigües sense retorn. Què sentia el mariner sinó la seva veu interior incontrolable que no reconeix com a pròpia?

Però parlo i em sento, m'escolto i m'identifico. Sé que sóc i sé qui sóc per la veu que tinc. Tots hem viscut l'experiència de sentir la nostra veu reproduïda per mitjans magnètics i hem patit una estranya sensació de desconeixement, de no-identificació. El fenomen físic és conegut per tothom. Quan hom escolta directament la veu, la percepció es fa per via aèria i per via òssia, intracranial, simultàniament. Per via interna s'amplifiquen certes bandes de freqüència que no ho fan en l'enregistrament del magnetòfon, i ens sentim una veu desconeguda.

La veu genera estats d'ànim i sensacions

Hem presentat la veu com a suport físic de la comunicació oral. Actua com a base per a la construcció d'un sistema de senyals, del llenguatge oral; però la veu és també missatge a més de canal. En la pròpia veu hi ha continguts de la comunicació. Aquests continguts formen part del missatge que l'emissor envia. El parlant, amb la seva veu, està carregant de missatges la tira de fonemes que emet. Bona part del discurs està suportat en els aspectes no verbals, entre ells els vocals. L'entonació, el ritme, el timbre i la intensitat són usats pel parlant per informar de certes intencions comunicatives i certs matisos del discurs. Però la comunica-

ció no és un acte lineal on el receptor té un paper passiu. El receptor del missatge, l'oient, en sentir el missatge, el carrega dels seus continguts i el reviu, li dóna un nou significat. Aquest fet es presenta encara més fascinant si l'observem des de l'aspecte vocal. La veu del parlant, en ser sentida per l'oient, genera emocions, estats d'ànim, evoca records. La veu ens fa entendre la realitat de maneres diferents segons les nostres experiències anteriors. Així, la veu es fa eina per a la seducció o motiu per a la repulsió i el desafecte. La veu sedueix, la veu irrita..., però per què m'agrada una veu? Quin és el motiu perquè una veu m'emocioni o em faci sentir distància i repudi? Sentim una veu, potser no entenem la cadena de fonemes i paraules, però ja sento una inclinació positiva o negativa cap al parlant. En sentir una veu, ressonen dins meu els harmònics que m'han donat plaer o dolor. Algun fenomen neurològic que desconec enllaça aspectes freqüencials d'una veu amb les estructures cerebrals responsables de les emocions i els sentiments. No recordem cap veu en concret, no podem identificar qui ens evoca, però sentim ben aviat si ens agrada o no. L'estudi de les relacions entre veu i emocions està encara en un estadi de temptatives descriptives. Sembla que les freqüències agudes, amb timbre de cap, a intensitat fluixa i amb gran coloratura són evocadores de la imatge materna ideal. Les veus greus, de baix, són associades a la imatge del pare, record de la seducció epílica o bé de repressió, imatge de força, de poder i de l'ordre.

Hem construït unes imatges habituals lligades a alguns tipus de veus. Només cal que escoltem les veus dels mitjans de comunicació i veurem com responen a representacions mentals dels personatges. En l'òpera són habituals algunes associacions entre els personatges i les seves relacions i els registres vocals que utilitzen. Els galants són tenors i les heroïnes, sopranos. Els dolents són baixos i contralts. Els reis i reines, els pares de la jove o els criats tenen veus de baríton o mezzo. Les relacions entre tenor i soprano són ideals i nobles, mentre que les relacions entre baix o baríton i mezzo o contralt són tenebroses, tràgiques i innobles. Això és teatre, mirall de la vida real.

La veu, lligam de comunitat

La identitat i les relacions personals usen la veu com una de les eines per construir-se, però la veu també pot actuar com un dels elements on es cristal·litzen certs elements de comunitat, de col·lectiu. La veu pot ser senyal i esdevenir símbol de certes col·lectivitats.

En una família és habitual trobar veus similars. Sens dubte, certs aspectes de transmissió genètica i molts aspectes de modelatge per imitació van fent que les veus de pares i fills tinguin molts aspectes en comú. Sovint es produeix en les comunicacions telefòniques alguns malentesos per aquesta confusió. Aquesta confusió per no-diferenciació té habitualment un caràcter positiu, de creació d'un "estil" vocal. Els pares i mares i els fills, segons el seu moment d'evolució, se senten orgu-

llosos de tenir les mateixes veus i ser confosos per telèfon. La veu és un senyal de filiació, de pertinença a un grup.

Hi ha una experiència de grup que es presenta com a significativa quan l'entem des del punt de vista vocal. Cantar en cor, cantar amb un grup de persones ajuntant les veus diferents per convertir-se en un sol instrument. Quan un grup vocal comença a treballar una peça, es va produint un procés col·lectiu de construcció. Cal regular els tons, les intensitats, els ritmes i, fins i tot, els timbres; cal deixar de ser individu per ser grup. En aquest procés de deconstrucció cap a una nova construcció vocal, els participants viuen un procés paral·lel de creació d'una certa identitat emocional nova i distinta. Només es comparteixen notes que a la fi esdevenen emocions i lligams. Finalment, en el moment irrepetible de l'execució d'una partitura, el grup de persones es fa un sol cos, les veus es fan un únic instrument.

Més enllà de les veus, quan les característiques de la fonació es fan complexes i articulades, quan per la sublim acció del pensament es fan llenguatge i s'actualitzen en una parla sota l'aixopluc d'un idioma, el fenomen de la creació d'una identitat i d'un lligam es repeteix. El mite de la Torre de Babel és una forma de presentar la diversitat entre els humans. Però els relators de les Escriptures trien precisament la parla com a generador de la diferència i la no-trobada. En la diversitat de llengües es fa difícil la comunicació, es fa feixuga l'entesa i els lligams es desfan. Però allò que ens fa diferents, la llengua, ens dóna identitat. Ens reconeixem en la llengua que parlem. Aquest fenomen d'identificació per l'idioma crea un lligam imaginarari entre els parlants d'una llengua. Quants fets polítics es basen en part en la unitat per la llengua?

En algunes comunitats locals, el tret per sentir-se clan el troben també en diferències molt més subtils, com són les diferències dialectals. Actuen com a potent element d'identitat i, en canvi, tenen com a suport petites diferències d'obertura o tancament de les vocals, alguns elements morfològics i quatre "curiositats" semàntiques. Una "o" més o menys tancada ens fa ser d'un o altre col·lectiu humà, i a ella li dono el valor de símbol d'una de les meves identitats. El nostre país és terreny adobat per a professors Jordana del Pigmalió, que fan bandera d'un "pensut" i d'una "tomata" de l'Empordà.

Tancament

La veu és present de manera constant en la nostra vida, però ha estat oblidada dels estudis sobre la vida. Només la seva vessant mèdica i la seva utilització artística han tingut un tractament aprofundit. Aquesta reflexió presentada aquí ha estat un intent de reivindicar la necessitat d'obrir línies de treball que expliquin el paper de la veu en la construcció de les persones.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- GOLSE, B; BURSZTEJN, C (1992) *Pensar, hablar, representar*. Barcelona, Masson.
- GOMEZ, A. M. (1999) *La voz, ese instrumento*. Barcelona, Gedisa.
- KELEMAN, S (1997) *Anatomía emocional*. Bilbao, Desclée.
- LAUKKANEN, A.M et alt. (1997) "On the perception of emotions in speech: the role of the voice quality". *Logopedics Phoniatrics Vocology*, 22,157-168.
- Mc CALLION, M (1998) *El libro de la voz*. Barcelona, Urano
- SERRANO, S (1996) *Cap a una lògica de la seducció*. Barcelona, EUB.
- TOMATIS, A (1990) *El oído y el lenguaje*. Barcelona, Hogar del libro.
- TOMATIS, A (1987) *L'oreille et la vie*. Paris, Ed. Robert Lafont.
- VERNET, J.P. (1990) "Voix, séduction, répulsion". *Revue de laryngologie*, 4, 361-363.

ABSTRACT

En este documento se presenta la voz humana como una de las herramientas del ser humano para crear su identidad y para establecer relaciones con las personas. Así mismo, se exponen bases funcionales de la voz y las relaciones entre audición y voz. A continuación se dibuja el papel que el factor vocal tiene en la evolución del individuo: la relación entre la voz, el cuerpo y la persona. Finalmente, se presentan voz y habla como configuradores de identidades colectivas.

••••

We present human voice as one of the tools that human beings have to create their identity and to establish relations between the people. We show the functional bases for voice and the relations between hearing and voice. The role of voice in the evolution of the individual is also depicted. And the relation among voice, body and person. Finally, we present voice and speech as configuring collective identities.

••••

La voix de l'être humain est présentée comme un des outils pour créer sa propre identité et pour établir des relations entre les personnes. On expose des bases fonctionnelles de la voix et les relations entre celle-ci et l'audition. On précise le rôle que la vocalisation joue dans l'évolution de l'individu, et aussi la relation entre la voix, le corps et la personne. Finalement, la voix et le langage sont présentés comme des configureurs d'identités collectives.